

לשוננו לעם

עורכים: דוד טלשיר, חיים א' כהן, יוסף עופר

מתוך

כרך מט, תשנ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ממאפייני התרגום בסרטי טלוויזיה

מתרגמי הסרטים הם "עם נרדף". כשאין טוענים נגדם שהם "הורסים" את הסרט מבקרים אותם על חוסר דיוק ואף על גילויי בורות. במאמר זה אעמוד על הבעייתיות שבתרגום סרטי הטלוויזיה ועל הסיבות לטעויות (אם אכן הן טעויות) הנופלות בו. לא אעסוק כאן בבעיות תרגום כלליות כי אם באלו האופייניות לתרגום סרטים, וכל הנאמר כאן הוא על יסוד הנעשה בערוץ הראשון של הטלוויזיה הישראלית.

ראשית, כמה מילים על-הטכניקה של תרגום סרטי טלוויזיה. הסרטים והתסריטים מגיעים למחלקת סרטים קנויים שבטלוויזיה הישראלית. התסריט (הדריש) דומה למחזה כתוב. במחלקה מחלקים את הדריש לקטעים בני שלוש שניות, וכל קטע מתורגם לכתובית בת שורה אחת. כיוון שמדובר בערוץ ממלכתי, שרוב הסרטים בו מתורגמים גם לערבית, אין מקום לשתי שורות בעברית (כמו שמצוי, למשל, בערוצי הכבלים). אורך הקטעים הוא, כאמור, שלוש שניות - הזמן הממוצע הדרוש לצופה לקרוא שורה בעברית (בסרטי הילדים מקציבים לכתובית יותר מזה - חמש או שש שניות). החלוקה הזאת לשלוש שניות אינה עשויה כמובן לספק את הכול - יש הקוראים לאט, כגון עולים חדשים, ויש הקוראים כתובית בשנייה אחת בלבד, אלא שקשה כמובן למצוא אורך זמן המתאים לכל הצופים.

הכתובית אינה מוגבלת ליחידת זמן בלבד, אלא גם למספר סימני דפוס. בשל רוחב המרקע אין הכתובית יכולה להכיל יותר מ-26 סימנים (בכלל הסימנים נמנים לא רק האותיות אלא גם סימני הפיסוק ואף הרווחים בין המילים). לפיכך שלוש שניות דיבור, שאפשר לומר בהן משפטים ארוכים, צריכות להצטמצם לארבע או חמש מילים לכל היותר. עיקרו של התרגום מתאפיין אם כן בקיצור ובסילוק הטפל, ופה בעצם ניכר עיקר כישרונו של המתרגם.

* מאמר זה מיוסד על הרצאה שנישאה במכון מזי"א של האקדמיה ללשון העברית בוי בטבת תשנ"ז (16 בדצמבר 1996). איה גזית היא מתרגמת ועורכת תרגום בערוץ הראשון של הטלוויזיה. עיבוד ההרצאה למאמר נעשה בידי גבי ענת שפיצן ממכון מזי"א. [העורך]

המתרגם צופה בסרט תוך עיון בדיאלוג וכך הוא בודק שהדיאלוג מדויק. הוא מקיף בעיגול את המילה הראשונה שבכל כתובית וממספר אותה, וכך מתקבל רצף של שורות ממוספרות.

והרי דוגמה לתסריט אחרי שחילקו אותו לכתוביות. הדוגמה היא מתוך הסדרה "בלוז לכחולי המדים" (1989). מדובר ברוצח סדרתי הקוטע איברים מגוויות קרבנותיו ומפזרם ברחבי העיר. בקטע זה סמל המשטרה אסטרסאז מתדרך את שוטריו לקראת יציאה למשמרת.

המקור:

ESTERHAUS: ²⁶(Item) thirteen, on a slightly less gory note - ²⁷(package) fourteen, containing Mr. Janette's left forearm and hand ²⁸(was) discovered in a phone booth on Plymouth last evening.

LARUE: Yeah, trying to make a call...

וכך היה נראה התרגום לו היה נכתב לשם מחזה:

אסטרסאז: סעיף 13, מזוויע קצת פחות: חבילה מס' 14, המכילה את זרועו וכף ידו השמאלית של מר ז'נט, התגלתה אמש בתא טלפון ברח' פלימות.

לארו: כן, הוא ניסה לטלפן.

אך בתרגום לכתוביות:

26. סעיף 13, קצת פחות מזוויע:

27. חבילה 14 עם ידו של ג'נט

28. - נמצאה בתא טלפון. - ניסה לטלפן.

דוגמה אחרת היא מסדרת הילדים הקומית "ילדודס" (Rugrats). בסרטי ילדים מקצרים את התרגום עוד יותר, שכן הכתוביות מתחלפות בקצב אטי יותר. בסרטים אלו המתרגם צריך להקפיד גם על עברית קלה יותר.

המקור:

- What is it? A marble? - Maybe it's an eyeball! - I know, It's a candy.

בתרגום רגיל:

- מה זה? גולה? - אולי זה גלגל העין! - אני יודעת, זאת סוכרייה!

ובכתובית:

- זאת גולה? - אולי עין? - סוכרייה!

כדי לקצר נעזר המתרגם בראשי תיבות כגון ע"מ, ע"י, אע"פ וכד'. לעתים הוא ישאיר גם ראשי תיבות באנגלית: TWA או FBI וכיו"ב. כן הוא משתמש בקיצורי מילים וכך, למשל, בסרט על דינוזאורים הוא יכול להסתפק בכתיבת הקיצור **דינ'**.

בסרטי תעודה יש קושי בהכנסת כל המידע לכתוביות. פעמים רבות נאלץ המתרגם לוותר על מידע חשוב ועליו לנקוט שיטות שונות לפיצוי על ההשמטה, כגון שילובו של המידע שהושמט בכתובית אחרת. הנה דוגמה מתוך סרט על אדוארד השביעי, מלך אנגליה שוויתר על המלוכה. הדו"שיח במקור הוא בן שש שניות:

They not only suspected him of spying for the Nazis, but also of running an illegal operation through his bank there.

בתרגום רגיל:

הם חשדו בו לא רק שריגל לטובת הנאצים, אלא גם שביצע המרת מטבע חוץ לא חוקית דרך הבנק שלו שם.

בתרגום לכתוביות:

1. נחשד לא רק בריגול לטובת הנאצים

2. אלא גם בסחר לא חוקי במטבע חוץ.

מאפיין חשוב נוסף של התרגום בסרטים הוא הקשר בין הדיבור לכתוב. הצופה שומע את לשון המקור ובה בעת הוא קורא את הכתובית. את הכתוביות נוטים לקרוא גם צופים היודעים את שפת המקור; כך נוצר קשר מידי בין המקור לתרגום, ועל כן ההתאמה ביניהם חשובה ביותר.

מהירות קריאת הכתוביות שונה ממהירות הקריאה הרגילה, שכן הכתוביות מתחלפות ואין הקורא יכול לקבוע בעצמו את קצב הקריאה. אין בכתוביות כל מקום להערות שוליים, והמילים אינן מנוקדות, אף לא ניקוד חלקי. לפיכך חייב התרגום להיות ברור ביותר. מצד שני, תרגום הסרטים נהנה כמובן מן העובדה שהבנת הדברים מסתייעת מן המתרחש על המרקע, והצופה יכול להבין הרבה מן ההקשר ומן ההנגה. לפיכך, למשל, אין צורך להוסיף מילים המביעות רגשות שהדובר כבר מביע אותן בדיבורו, וכן אין מתרגמים מילות חלל כמו *so, well*.

הכתוביות מתרגמות דו"שיח חי, ולכן עליהן להיות מנוסחות בסגנון הלשון החיה. טעויות בתחום זה נפוצות בעיקר בתרגום הסלנג. כך, למשל, קל לטעות בתרגום המשפט *He bought the farm*, שפירושו בסלנג: "הוא התפגר" (ולא "הוא קנה את החווה"). גם תרגום הניבים מעורר קשיים. לדוגמה: מתרגם

שלא הכיר את הצירוף thirty-odd שפירושו "שלושים ומשהו", תרגם את המשפט He lived there thirty odd years: "הוא גר שם שלושים שנים משונות". המתרגם חייב אפוא להיות מעורה היטב בתרבות לשון המקור כדי לתרגמה נכון. אדם שלא חי כמה שנים בארץ שדוברים בה בשפה המיתרגמת יתקשה לתרגם סרטים (כלומר, לשון מדוברת), אך יצליח לתרגם מאמרים או אפילו ספרות יפה.

על המתרגם להיות בעל השכלה כללית רחבה. אם בסרט כלשהו מדברים, למשל, על Whistler and his mother - עליו להבין שהכוונה היא לציור של הצייר ויסלר, ולא ל"שרקן ואימא שלו" (כפי שתרגם מישהו). להשלמת הידע החסר לו צריך המתרגם לפנות לעתים לאנשי מקצוע. עליו לדעת לשאול, ובעיקר עליו לדעת מתי לשאול.

התרגום בטלוויזיה הוא רב-גוני; הוא נע מתרגום מחזה של שקספיר עד תרגום פרקים מסדרת דרמה על המשטרה ומלחמתה בפשע, ובפני המתרגם ניצבות בעיות שונות ומגוונות, בהתאם למאפייני הסוגות השונות. בעיות מסוג מיוחד מציבות הקומדיות שבהן יש לתרגם בדיחות ומשחקי מילים. עיקר הקושי הוא בתרגום משחקי המילים, שהרי אלו אינם ניתנים לתרגום כלל. כאן עומדות בפני המתרגם שתי אפשרויות; האחת - להסביר את משחק המילים על ידי ציון המשמעויות השונות בסוגריים, והאחרת - ליצור משחק מילים דומה בעברית (ולסטות בכך, כמובן, מן התרגום המילולי). כך, למשל, בסדרה Police Squad מספר מישו: I took my family to Disneyland. The sign says: "Disneyland left" so we went home פה משחק מילים המתבסס על שתי המשמעויות של המילה left ('שמאלה' ו'עזבו'). בתרגום אפשר לציין בסוגריים את שתי המשמעויות או להעלות משחק מילים מקביל בעברית. הדרך השנייה ננקטה כשמישהו באותו פרק בסדרה אמר: Well, on behalf of the management, and I'd like to be half of the management... והתרגום נקט משחק מילים עברי: "מטעם ההנהלה, ולפי הריהוט כאן יש להם טעם...".

בעיה אחרת היא תרגום מושגים תלויי תרבות, שהרי אין מתרגם הסרט יכול להיעזר בהערות שוליים כדי שיכול לעשות מתרגם ספר או מאמר. כך, למשל, כשמישהו מהלל חבר שאינו פוחד משום דבר "לא מקונגפו, לא מקיקבוקסינג, ולא מטיוול בסנטראל פארק בלילה", הרי כדי להבין את הבדיחה חייבים לדעת עד כמה מסוכן לטייל בסנטראל פארק בלילה.

לא תמיד יש מקבילה עברית למקור הלועזי, ולפעמים נאלץ המתרגם להמציא בעצמו מילה עברית מתאימה. כך, למשל, באה לעולם המילה

העברית **מְלוֹנִית** שאחד המתרגמים תרגם באמצעותה את motel. לעתים קרובות משאירים כמובן את המילה הלועזית, המשמשת בעברית בלשון הדיבור (**ג'ינס**, **אָגְרוֹל** וכד').

שמות מותגים מעוררים בעיות אף הם כיוון שאין לציין שמות כאלה מטעמי הימנעות מפרסומת. במקרים יוצאי דופן, כאשר התוכן תלוי בשם המותג, חייב המתרגם להפר כלל זה; למשל, בתרגום של ויכוח בין שני נערים, שהאחד אוהב לשתות קולה תוצרת "פפסי" והאחר - "קוקה-קולה", אין המתרגם יכול כמובן להימנע מהזכרת שמות אלו.

מקור קושי אחר הוא עצם ההעברה מלשון דיבור ללשון כתובה והחובה לתרגם לעברית תקנית. שני אלה יוצרים בהכרח הגבהה קלה במשלב, ועל המתרגם לשים לב שהרמה לא תהיה גבוהה מדי ולא תחרוג ממשלב השיחה. אשר לתקניות, המגמה היא להמעיט בשיבושי לשון גם כאשר במקור הדיבור הוא במשלב נמוך מאוד. אחת הדרכים להביע משלב נמוך היא השמטת אותיות המסמנות את השמטת ההגאים בדיבור: **מה 'תחושב** וכדומה. להבעת משלב לשון הדיבור נוהגים להשתמש גם בביטויי עגה כגון **צ'ופר**, **לפלף** ועוד, ומאידך משתדלים להימנע ממבני לשון האופייניים למשלב גבוה כגון שימוש בכינויים חבורים: **ביתו**, **הכרתיו** וכיוצא באלה.

סוגיה לעצמה היא תרגום קללות וגידופים. השאלה עד כמה לתרגם ניבולי פה נתונה בדרך כלל לשיקול דעתו של המתרגם. השמטת ניבולי פה מן התרגום נובעת לעתים מן הצורך לקצר. מכל מקום, אין מתרגמים ניבולי פה כאשר הם משמשים רק כמילות חלל (fuck וכיו"ב).

אשר לתקניות, בערוץ הראשון נוהג הכלל שיש לתרגם לעברית תקנית. על הכתוביות חלים כללי הכתיב חסר הניקוד וכללי התעתיק מלועזית של האקדמיה ללשון העברית. חריגה מן הכללים מותרת רק במקום שיש חשש לאי־בהירות, ועל כן, למשל, כותבים "איתה" להבדיל מ"אתה". גם בשאר התחומים משתדלים להקפיד על לשון שמקובל לראות בה לשון תקנית יותר (כך, למשל, מעדיפים את המבנה "נשים רבות" על פני המבנה "הרבה נשים"). לכתוביות מיוחדות גם מילים חדשות ובדרך זו מנסים להביאן לתודעת הציבור. דוגמה טובה לכך היא המילה **הדמָיָה** (סימולציה). תחדש זה שולב בסרט תיעודי ששודר בערוץ הראשון; בהופעתו הראשונה הוספנו לצדו את **סימולציה** בסוגריים, וחזרתו פעמים רבות בסרט היה בה כדי לסייע לקליטתה בלשון. כך נקלטו חידושי לשון נוספים של האקדמיה, **משיבון**, **טוגנים** ואחרים.